

ВЗАЄМОДІЯ КРАЇН БАЛТІЙСЬКО-ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ ЯК ОСНОВА СТАБІЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ

У статті представлений Балтійсько-Чорноморський регіон у контексті співпраці з Україною, а також досліджені потенційні вигоди, які несе дане співробітництво для європейської безпеки. Аналізується еволюція інтеграції України в європейську частину Балтійсько-Чорноморського простору, досліджується вплив України на розвиток геополітичних процесів у Балтійсько-Чорноморському регіоні, а також з'ясовується поетапний процес євроінтеграції України. Балтійсько-Чорноморський союз розглядається як ефективна протидія російській експансії на Захід. Україна в такому потенційному союзі постає як гарант європейської стабільності.

Ключові слова: Балтійсько-Чорноморський регіон, Балтійсько-Чорноморський союз, Україна, «Міжмор'я», геополітичні процеси, міжнародна співпраця, євроінтеграційні процеси, зовнішня безпека, європейська стабільність, російська експансія.

The article presents the Baltic-Black Sea region in the context of cooperation with Ukraine, and also explores the potential benefits of this cooperation for European security. The analysis of the evolution of Ukraine's integration into the European part of the Baltic-Black Sea area is analyzed, Ukraine's influence on the development of geopolitical processes in the Baltic-Black Sea region is investigated, and the step-by-step process of European integration of Ukraine is clarified. The Baltic-Black Sea Alliance is seen as an effective counteraction to Russian expansion to the West. Ukraine appears as a guarantor of European stability in such a potential alliance.

¹ аспірант кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Т. Шевченка

Key words: the Baltic-Black Sea region, the Baltic-Black Sea Union, Ukraine, "Intermarium", geopolitical processes, international cooperation, European integration processes, external security, European stability, Russian expansion.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження визначається важливістю співпраці України з країнами Балтійсько-Чорноморського регіону з метою стримування загрози зі сходу на основі об'єднання військових сил, економічних складових і вироблення спільного політичного курсу як засобу протидії російській експансії, подолання економічних бар'єрів і створення натомість проектів вільної торгівлі, соціального розвитку й гуманітарної допомоги. Роль України у діяльності цих об'єднань є особливо важливою, оскільки українська держава може виступити певним стримувальним чинником проти розширення геополітичного й геоекономічного впливу Російської Федерації на європейські держави.

Метою дослідження є комплексний аналіз еволюції інтеграції України в європейську частину Балтійсько-Чорноморського простору, а також з'ясування поетапного залучення України до євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Балтійсько-Чорноморський Союз є не лише інструментом для стимулювання розвитку і впливу України на європейському просторі, а й засобом наближення України до європейських стандартів і, як результат, основою для поглиблення євроінтеграції України.

Історичний проект «Міжмор'я» або «Intermarium» – план створення конфедерації, союзу Польщі, України, Литви, Латвії, Естонії, Білорусі, тодішньої Чехословаччини, Угорщини, Румунії, колишньої Югославії та Фінляндії, що мав спиратися на підтримку трьох кавказьких республік: Азербайджану, Вірменії і Грузії.

Метою учасників «Міжмор'я» було визначено протистояння двом могутнім імперіям: російській і німецькій, а також створення гарантійних умов безпеки й самооборони. Саме так звучала ідея концепції «Міжмор'я», проголошена Юзефом Пілсудським по закінченню Першої світової війни [1]. Однак на початку

XX ст. проект не отримав належної підтримки. Слід зазначити, що лише в 90-х рр. XX ст. із здобуттям Україною незалежності науковці та державні діячі звернули увагу на необхідність зміцнення державних позицій в Балтійсько-Чорноморському просторі. Реалізація цього прагнення стала би можливою лише з об'єднанням зусиль низки країн, що розташовані по географічній лінії поділу Європи – Азії. І Україна виступила ініціатором утворення подібної дуги – об'єднання регіонів Східної та Центральної Європи без участі Російської Федерації як такої, чия політика заснована на деструктивному впливі щодо колишніх країн СНД.

Поступово принципи, закладені в ідею створення Балтійсько-Чорноморського союзу, були реалізовані в програмах інших регіональних організацій, а саме: у Вишеградській групі 1991 р., Організації за демократію та економічний розвиток ГУАМ 1997 р., Співдружності демократичного вибору 2005 р.

Лише через сто років після створення концепції «Міжмор'я» агресивна зовнішня політика Російської Федерації на Донбасі й Криму підштовхнула очільників держав Центрально-Східної Європи до відродження ідеї конфедерації від Чорного й Адріатичного до Балтійського морів. На відміну від таких блоків як ЄС і НАТО, саме «Intermarium» наразі може надати гарантії безпеки тим країнам, що не є членами цих міжнародних організацій (Грузія, Молдова, Україна, Білорусь).

Сьогодні «Intermarium» постає як інструмент для стримування загрози зі сходу для Західної Європи, що базується на основі об'єднання військових сил, економічних складових і вироблення спільного політичного курсу. Оскільки проект «Intermarium» передбачає енергетичну незалежність, ставку на першочерговість безпеки європейського територіального простору, розвиток інноваційних технологій на основі спільного освітньо-наукового потенціалу, розбудову спільного економічного простору, участь в ньому могла б стати важливим кроком приєднання України до ЄС. Досягнувши вище поставлених завдань, Україна має шанси стати ключовою державою «Міжмор'я».

Основоположні принципи виходу на європейський та балтійсько-чорноморський простір Україна закріпила у низці державних документів, таких як: Постанова Верховної Ради України «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин» від 25 грудня 1990 р. [10], Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р. [11], Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (УПС), що набула чинності 1 березня 1998 р. [12], Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена 11 червня 1998 р. [13], Програма інтеграції України до Європейського Союзу від 14 вересня 2000 р [14], Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [15], Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості» [16].

Нагадаємо, що Президент України Леонід Кравчук ще в лютому 1993 р. виступив з ініціативою створення своєрідного союзу на підґрунті об'єднання України, Польщі, Білорусі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії, Австрії, Болгарії, а також за участі Балтійських держав з метою створення стабільної й безпечної зони для Центральної та Східної Європи [2]. За головний критерій об'єднання саме цих держав було взято географічний чинник, а також відсторонення спільного потенційного ворога – Російську Федерацію з її експансивною політикою, що мало сприяти згуртованій роботі й односпрямованості вектору політики об'єднання.

Російська Федерація, що веде підривну політику в Україні, Грузії, Молдові тощо, стає чинником, який змушує Європу згуртуватися й спрямувати свої зусилля проти неї. Саме тому таке регіональне утворення у Балтійсько-Чорноморському регіоні виступає стримуючим чинником для РФ, дії якої спрямовані перешкоджанню активізації процесів євроінтеграції. У випадку інтеграції в Балтійсько-Чорноморський Союз передбачається, що такі країни, як Україна, Польща і Литва нестимуть відповідальність за військову й територіальну безпеку всього європейського простору. Адже саме ці країни

складають географічну основу вісі між Чорним і Балтійським морем що розмежовує Європейський Союз і Росію.

Як наслідок, у квітні 1993 р. у Києві з тією ж самою метою Леонідом Кравчуком було схвалено проект під назвою Центрально-Східноєвропейський простір стабільності й безпеки, який діяв у рамках регіональної ініціативи під гаслом «Безпека для себе – безпека для всіх» [30, с.135], а в 1994 р. створено Лігу партій країн «Міжмор'я», яка запозичила ідею Балтійсько-Чорноморського союзу й взялася за її розвиток.

В останньому десятиріччі ХХ ст. було підписано ряд угод між Україною та ЄС, які в подальшому поглибили співпрацю, заклали підґрунтя в галузі економічного співробітництва та визначили курс євроінтеграції. У межах БЧС це призвело до уніфікації стандартів, посилення позиції України, а також її правової міжнародної бази. Серед таких угод: Угода про торгівлю текстильними виробами від 5 травня 1993 р. [17], Угода про створення Контактної групи з вугілля і сталі від 8 червня 1994 р. [18], Угода між ЄСВС і урядом України про торгівлю сталеливарними виробами від 15 липня 1997 р. [19], багатостороння рамкова угода «INOGATE» від 22 липня 1999 р. щодо створення правових засад міжнародного співробітництва із забезпечення енергоносіями країн Західної Європи [20], Угода про співробітництво між урядом України і Євратомом у галузі керованого термоядерного синтезу від 23 липня 1999 р. [21], Угода про співробітництво у галузі ядерної безпеки від 23 липня 1999 р. [22], Угода про безквотову торгівлю текстильною продукцією на 2001—2004 рр. від грудня 2000 р. Вже 10-11 вересня 1999 р. в Україні, у Ялті відбувся саміт у рамках міжнародної конференції «Балто-Чорноморське співробітництво: до інтегрованої Європи ХХІ ст. без розподільчих ліній», де було розглянуто питання співпраці країн між Балтійським і Чорним морями з метою створення консолідуючого чинника для Європи [3]. Незважаючи на те, що саміт мав формальний, а не юридичний характер і Балтійсько-Чорноморський союз не був на той час інституціоналізований, позиція України продемонструвала

європейським державам наочний приклад кардинальної зміни політичного вектору на проєвропейський [4].

У 2004–2006 рр. ЄС фінансував 117 млн євро на індикативну програму «TACIS» [23] з ядерної безпеки, програму «Сусідство у сфері прикордонного співробітництва», а також на програму «Східне партнерство», орієнтовану на розширення зони ЄС. Згадані проекти є так чи інакше пов'язані з реалізацією ідеї Міжмор'я.

З 2005 р. в Україні діяв новий інструмент інституційної розбудови ЄС – Twinning («рівноправне співробітництво»), у рамках якого співпрацювали державні службовці аналогічних органів влади країн-членів ЄС та України, що є необхідним в умовах євроінтеграції. На відміну від інших видів технічної допомоги, проект Twinning покликаний виробляти конкретні гарантовані результати, а не лише сприяти розвитку співробітництва в цілому [24].

У 2006 році відбулася конференція у Вільнюсі «Спільне бачення для спільного сусідства» за участю президентів дев'яти країн: Литви, Латвії, Естонії, Польщі, Молдови, Грузії, України, Румунії, Болгарії, віце-президента США Діка Чейні й уповноваженого ЄС з питань зовнішньої політики і політики безпеки Хав'єра Солани. Крім того, на конференцію прибули прем'єр-міністр Азербайджану, міністр закордонних справ Іспанії, віце-прем'єр Швеції, міністри з Вірменії, Німеччини, Великої Британії, що свідчило про неабиякий інтерес до самої ідеї об'єднавчих зусиль країн, розташованих вздовж міжморського простору. Організаторами Вільнюської конференції були президенти Литви і Польщі Валдас Адамкус і Лех Качинський [25]. У ході конференції були розширені енергетичні взаємозв'язки в регіоні «Східного партнерства» у питаннях збільшення потужностей потоку природного газу в Україну – реверсного з Угорщини, Польщі та Словаччини.

Ініціатива «Східного партнерства» передбачає укладання угод про асоціацію, створення зон вільної торгівлі, спрощення візового режиму, розвиток енергетичної мережі між країнами, а також лібералізацію міжнародного товарообігу між ЄС і колишніми країнами СНД з перспективою їх подальшого

вступу до ЄС. Але згодом, з розповсюдженням експансивної політики Росії на Україну, зокрема, посягання на її територіальну цілісність, мета «Східного партнерства» істотно модифікувалася. Тому наразі головною ціллю постає створення такого формату регіонального співробітництва, який би став стримуючим чинником від потенційних загроз з боку РФ і гарантував би безпеку простору об'єднаних Європі. Відповідальність за вирішення даної проблеми покладається на дипломатичні структури та міжнародні організації – зокрема, на ООН у співпраці з регіональними організаціями, у тому числі й Балтійсько-Чорноморський Союз.

Навесні 2007 р. ЄС та Україна розпочали переговори щодо нової посиленої угоди про співпрацю, яка мала заступити «Угоду про партнерство і співробітництво Україна – ЄС», термін якої добігав до кінця. Перехідною формою взаємодії ЄС розпочав нову програму – Східне партнерство, запроваджену на пропозицію Республіки Польща та Королівства Швеції рішенням Європейської Ради від 19 червня 2008 р. Східне партнерство було запропоновано Україні, Молдові, Білорусі, Грузії, Азербайджану і Вірменії. Основними складовими програми стало створення поглибленої зони вільної торгівлі України – ЄС, що є частиною Угоди про асоціацію (2013 р.), розгляд питання ст. 49 «Договору про ЄС» щодо права України на членство в Європейському Союзі як європейської держави і такої, що визнає європейські цінності [26].

Слід зазначити, що співробітництво у Східному партнерстві охоплює широке коло питань і спирається на чотири тематичні платформи: інтегроване управління кордонами, малий і середній бізнес, енергоефективність, охорону навколишнього середовища та управління ризиками стихійних лих.

ЄС створенням Східного партнерства ставив за мету розбудову широкого й взаємовигідного співробітництва з усіма шістьма партнерами за такими напрямками: проведення вільних та чесних виборів; забезпечення свободи асоціації, висловлювань, зібрань та ЗМІ; забезпечення верховенства права, яке гарантуватиметься незалежною судовою системою та правом на чесний суд;

забезпечення належної боротьби з корупцією; здійснення реформи сектору безпеки та правоохоронних органів.

У 2009 році ЄС запропонував Україні Європейську політику сусідства (ЄПС), що включає 16 країн не тільки Східної Європи, а й Північної Африки та Близького Сходу. Основна мета даної програми полягала в забезпеченні стабільності на кордонах України з ЄС [27]. Однак позиція України щодо Європейської політики сусідства була обережною та витриманою: Україна не визнавала цей підхід ЄС, оскільки ЄПС не передбачала перспективи членства в самому альянсі [28]. Задля реалізації програми Європейський Союз надавав фінансову й технічну допомогу [29]. Усі положення програми Україною було виконано, але серйозних наслідків для подальшого зовнішньополітичного курсу України дана програма не мала.

У квітні – червні 2009 р. завершилася реалізація двох перших в Україні проектів Twinning: у сферах регулювання ринку електроенергетики (бенефіціар – Національна комісія регулювання електроенергетики України) та цивільної авіації (бенефіціар – Державна авіаційна адміністрація). Розпочалася реалізація наступних 5 проектів Twinning у сферах інвестиційної політики, державної служби, юстиції, регулювання ринку газу, санітарних і фітосанітарних заходів та монетарної політики тощо. Десять проектів Twinning охоплюють сфери митних справ, фінансів, енергетики, муніципальної інфраструктури, адміністративного судочинства, державної служби, статистики, зовнішнього аудиту та соціальної сфери; шість проектів – у сферах освіти, зв'язку, акредитації, енергетики, норм та стандартів (технічне регулювання) та державних фінансів перебувають на етапі ідентифікації [24]. Така форма технічного співробітництва між органами влади наближує Україну до стандартів ЄС, а значить – доводить, що Україна здатна до реформ в управлінських органах. Усе це є ознакою того, що Україна, як і країни Балтійсько-Чорноморського регіону орієнтована на Європу, а значить – може стати на захист європейських інтересів і бути оборонно-захисним чинником.

Таким чином, усі ці роки Україна повільно, але наполегливо крокувала європейським шляхом. Президентами України протягом всього періоду незалежності України були визначені конкретні етапи євроінтеграції: набуття членства у Світовій Організації Торгівлі (СОТ), реалізація Угоди про партнерство і співробітництво, створення зони вільної торгівлі, асоціація з ЄС. Вже в березні 2014 р. Україна підписала з Європейським Союзом Угоду про асоціацію, яка частково була ратифікована у вересні того ж року синхронно зі структурами ЄС [5].

Надалі, за президенства Петра Порошенка, були затверджені правки в Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості» і доповнені пунктами входження України не лише в європейський, а й у євроатлантичний безпековий простір з подальшим розвитком рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України [6]. Оскільки євроатлантична система колективної безпеки як традиційний інструмент безпекової політики ставиться під сумнів українськими державотворцями через тимчасову неможливість і складний шлях вступу України до НАТО, такий безпековий проект, як «Міжмор'я» стає дієвою альтернативою альянсу НАТО.

12 січня 2015 р. Президентом України Петром Порошенком було схвалено Указ «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [7], який має на меті набуття членства України в Європейському Союзі шляхом покращення життєвих стандартів відповідно до Копенгагенських критеріїв – параметрів, яким мають відповідати держави-члени Європейського Союзу. Головною метою даної стратегії є налагодження взаємозв'язку між органами державної влади, бізнес-сектором і громадянським суспільством. За принципами європейських стандартів держава надає всі умови для ефективної й прозорої роботи бізнесу, бізнес – впливає на розвиток держави й сумлінно сплачує податки, а громадянський сектор, у свою чергу, – контролює владу та є проміжною ланкою між інтересами громадян і їх артикуляцією в органах державної влади. До такого принципу прагне й Україна.

6 серпня 2015 р. ідея створення альянсу між державами від Балтійського до Чорного й Адриатичного морів була піднята в промові перед інавгурацією польського президента Анджея Дуди. Розвиваючи ідею Леха Качинського (Президент Польщі у 2005-2010 роках), який агітував країни пострадянського простору йти західним шляхом і вважав, що чим більше у Польщі друзів на сході, тим більше значення вона має на заході [8], А. Дуда й вкотре наголосив на необхідності створення альянсу між Польщею, Україною, Литвою, Латвією, Білоруссю, Молдовою, Словаччиною, Естонією, Угорщиною, Румунією, Болгарією, Чехією й країнами колишньої Югославії [9]. Проект «Міжмор'я» є стратегічно необхідним не лише для країн Східної Європи, а й для всього Європейського Союзу, оскільки об'єднання зазначених країн може виступити як носієм західноєвропейських демократичних цінностей, так і необхідною структурою європейської безпеки.

Враховуючи те, що Польща є членом Європейського Союзу й НАТО, така заява від Президента Польщі є досить впливовою для статусу України та підвищення її державного значення на європейському просторі. Взнявши до уваги те, що наразі російська агресія поширюється на територіальну цілісність України, альянс Балтійсько-Чорноморських держав може бути одним із самих вигідних рішень для України та її країн-сусідів, на яких в подальшому може розповсюдитися російська експансія.

Оскільки Україна і такі держави Балтійсько-Чорноморського регіону, як Польща, Литва, Молдова, Латвія, Естонія, Словаччина, Білорусь займають вигідне транзитне положення на шляху на Схід, а також розташовані на перетині між важливими економічними центрами, для Європейського Союзу є важливою проєвропейська спрямованість даних держав. Виступаючи «буферними зонами» проти російської агресії, країни Балтійсько-Чорноморського регіону, у тому числі й Україна, є запорукою безпечного й вигідного товарообігу. Саме тому для Європи важливим є збереження їх проєвропейської орієнтації. Намагання України бути визнаною європейською державою спирається на спільне із європейськими сусідами розуміння і бачення демократичних цінностей. Від

України при цьому вимагається Європейським Союзом законодавчо адаптуватися до правової системи ЄС.

В умовах розширення ЄС Україна вважає перспективним для розвитку двосторонньої співпраці використання її транзитних можливостей. Йдеться про зосередження на території України міжнародних транспортних коридорів, можливості їх ефективного інтегрування у транспортні системи Європи та Азії, Балтійського і Чорноморського регіонів. Слід зазначити, що у випадку створення Балтійсько-Чорноморського союзу й входження України до нього як частини європейського простору значно посиляться економічна співпраця його членів, а результатом стане процедура спрощення ведення бізнесу в спільному економічному просторі, розвиток спільних логістичних, енергетичних й інфраструктурних проєктів, підвищиться рівень соціальної й оборонної кооперації. Україна має всі можливості для участі у вирішенні широкого спектру проблем стосовно забезпечення енергетичних потреб країн Європи, у т. ч. шляхом їх залучення до реконструкції газотранспортної системи України, у проєкті Євразійського нафтотранспортного коридору.

Нині незважаючи на спрощення торговельно-економічних відносин, в Україні у торгівлі з ЄС існує негативне сальдо: імпорт перевищує експорт. Проте геоекономічне розташування України по відношенню до ЄС надають нашій державі геостратегічного значення, що є пріоритетним в утворенні Балтійсько-Чорноморського об'єднання.

На сьогодні Україна готова йти на значні втрати заради зміни політичного курсу. До того ж, зовнішні впливи з боку Росії не послаблюють нашу державу, а лише створюють потужніші мотивації для вироблення проєвропейського курсу. Саме конфлікт з Росією та російська агресія стали стимулами для того, аби Україна остаточно визначилася з зовнішньополітичним курсом. Тому на сьогодні Україна може стати на шлях гаранта безпеки й стабільності, а також територіальної цілісності ЄС шляхом створення Балтійсько-Чорноморського Союзу. Таку українську позицію спричинило не лише її географічне розташування, а й ідейні переконання Анджея Дуди, Леоніда Кравчука, Леоніда

Кучми, який став ініціатором зустріч глав держав «Міжмор'я» в 1999 році [3], а також історичні передумови, які виникли з моменту здобуття незалежності.

Наразі європейський напрям зовнішньої політики України — один із шляхів модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, забезпечення політичної стабільності та укріплення демократії. Слід зазначити, що за реалізації ідеї Балтійсько-Чорноморського союзу Україна зможе брати повноцінну участь у системі європейської безпеки. І, оскільки вступ до НАТО для України поки що неможливий через анексію Російською Федерацією Криму та її неоголошену інтервенцію в окремих регіонах Донецької та Луганської областей, міждержавне об'єднання в Балтійсько-Чорноморському просторі зможе виступити альтернативою йому. До того ж, таким чином Україна зможе продемонструвати Росії, що вона не є самотнім гравцем у боротьбі з російською експансією.

Висновки. Таким чином, створення Балтійсько-Чорноморського об'єднання та реалізація спільних проектів на його просторі є, вірогідно, одним із найбільш ефективних шляхів для України в сучасних реаліях. Враховуючи те, що Європейський Союз в умовах експансії Російської Федерації й посягання її на територіальну цілісність Української держави, не здійснює відчутного опору РФ, окрім економічних санкцій та особистих санкцій проти російських посадових осіб, причетних до анексії Криму та агресії проти України, наразі проект Балтійсько-Чорноморського союзу для України є очевидно вартим того щоб його спробувати реалізувати. Такий альянс за провідної ролі Польщі, Литви, Латвії, Естонії надасть Україні не лише економічну й політичну підтримку, а й створить необхідні умови для покращення обороноздатності нашої держави.

Виходячи з того, що сучасна система європейської безпеки не є досконалою, Балтійсько-Чорноморський союз є вигідним і для країн ЄС. Такий альянс також може вплинути на посилення довіри до України як гаранта європейської стабільності з боку ЄС. Адже за головні завдання такий союз ставить зміцнення національної безпеки, міжнародної співпраці та інституціональної узгодженості

з Європою з метою стримування Росії від розгортання гібридних і інформаційних воєн. Україна як держава, що переживає потужний тиск Російської Федерації й посягання на територіальну цілісність, змогла б виступити керуючим членом даного союзу. Об'єднання країн Балтійсько-Чорноморського регіону навколо спільного ворога – РФ – вигідне й для інших центрально- та східно європейських держав, адже їхні території можуть стати об'єктами посягань Росії після або ж в процесі повернення країн СНД під геополітичний вплив Москви. Балтійсько-Чорноморський союз з військово-політичною метою, перш за все, робить акценти на координації економічних санкцій, поставках летальних оборонних озброєнь, спрощеному транскордонному переміщенні добровольчих батальйонів, співпраці в питаннях енергетичної безпеки і транспортування енергетичних ресурсів, взаємній допомозі в бойовій підготовці військ і модернізації озброєнь, спільному обміні стратегічними, контррозвідальними та іншими даними, створенні спільних військово-промислових підприємств, логістичній допомозі в боротьбі проти гібридно-військових заходів, спільних міжнародних ініціативах щодо протистояння пропаганді, обміні військовими радниками й політичними експертами.

Література

1. Dziewanowski M. Nie jesteśmy sami (O krajach i narodach Międzymorza). – Londyn, 1947. – S.8.
2. Виступи Президента України Кравчука Леоніда Макаровича [Електронний ресурс]. – 1995. – Режим доступу до ресурсу: <http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/cerivnik/kravch-p.html>.
3. Про міжнародну конференцію «Балто-Чорноморське співробітництво: до інтегрованої Європи XXI століття без розподільних ліній» [Електронний ресурс] // Розпорядження Президента України. - 1998. - Режим до ступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/589/98-%D1%80%D0%BF>.

4. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ України. // Галузевий державний архів Міністерства закордонних справ України. Посольство України в Республіці Білорусь. – 2000. – С. 145.

5. Урядова програма «Реформи для процвітання», прийнята 2000 р. і розрахована до 2007 р., визначила основними цілями створення основи для членства України в ЄС і формування проєвропейської більшості в суспільстві. – Зовнішня політика України – Чекаленко Л. Д. – 3.2. – Режим доступу: [...westudents.com.ua/glavy/51613-32-vropeyskiy-vibr-ukrani.html](http://westudents.com.ua/glavy/51613-32-vropeyskiy-vibr-ukrani.html).

6. Про внесення змін до деяких Законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості, 2015 р. //Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 4. – С. 13. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/35-19>.

7. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020». 12 січня 2015. № 5.- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/5/2015>, www.kmu.gov.ua/document/248017544/R0213.doc.

8. Шептицький А. Останній романтик? Президент Качинський та Україна: <https://www.unian.ua/world/345759-ostanniy-romantik-prezident-kachinskiy-ta-ukrajina.html> [Електронний ресурс] / Анджей Шептицький // УНІАН. – 2010. –Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/world/345759-ostanniy-romantik-prezident-kachinskiy-ta-ukrajina.html>.

9. Safronova O. Intermarium Alliance – Will the idea become reality? Read more on UNIAN: <https://www.unian.info/politics/1110820-intermarium-alliance-will-the-idea-become-reality.html> [Електронний ресурс] / Safronova Olesia // UNIAN. 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.info/politics/1110820-intermarium-alliance-will-the-idea-become-reality.html>.

10. Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України в сфері зовнішніх зносин [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-12>.

11. Про Основні напрями зовнішньої політики України [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>.

12. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012.

13. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.

14. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072/2000>.

15. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», 2010 р. //Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 40. – с.527. – {Із змінами, внесеними згідно із законами № 1170-VII від 27.03.2014, ВВР, 2014, № 22, с.816; № 35-VIII від 23.12.2014, ВВР, 2015, № 4, с.13. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

16. Про внесення змін до деяких Законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості, 2015 р. //Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 4. – с. 13. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/35-19>.

17. Угода між Європейським Співтовариством та Україною про торгівлю текстильною продукцією [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_161.

18. Угода між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств про створення Контактної групи по вугіллю і сталі [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 1994. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_746.

19. Угода у формі обміну листами між Європейським Співтовариством та Урядом України про встановлення системи подвійної перевірки без кількісних обмежень по відношенню до експорту з України до Європейських співтовариств деяких сталеливарних виробів [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 1997. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_164.

20. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80/ed20140917>.

21. Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Європейським співтовариством з атомної енергії в галузі керованого термоядерного синтезу [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_152.

22. Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Європейським співтовариством з атомної енергії в галузі ядерної безпеки [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_151.

23. Tacis programme (2000-2006) [Електронний ресурс] // Summaries of EU Legislation. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:r17003>.

24. Twinning [Електронний ресурс] // Центр адаптації державної служби до стандартів ЄС – Режим доступу до ресурсу: <http://www.center.gov.ua/pro-tsentr/proekti/twinning>.

25. REGNUM. [Електронний ресурс] // Regnum. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <https://regnum.ru/news/635051.html>.

26. Східне партнерство [Електронний ресурс] // Урядовий портал – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/evropejska-integraciya/shidne-partnerstvo>.

27. Javier S. Secure Europe in a better world [Електронний ресурс] / Solana Javier // European Council, Thessaloniki. – 2003. – Режим доступу: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/discours/79082.pdf.

28. Копійка В. В. Європейський вибір України та Європейська політика сусідства / В. В. Копійка // Актуальні проблеми міжнародних відносин / В. В. Копійка. – Київ, 2006. – С. 19–20.

29. Черкаський І. В. Фінансове співробітництво України з Європейським Союзом / І. В. Черкаський. – Київ: Наук. світ, 2001. – 76 с.

30. Albright D. Ukraine and European Security / D. Albright, S. Appatov. – London, 1999. – 277 с. – (Macmillan Press LTD).

References

1. Dziewanowski M. Nie jesteśmy sami (O krajach i narodach Międzymorza). – Londyn, 1947. – S.8.

2. Vy`stupy` Prezy`denta Ukrayiny` Kravchuka Leonida Makarovy`cha [Elektronny`j resurs]. – 1995. – Rezhy`m dostupu do resursu: <http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/cerivnik/kravch-p.html>.

3. Pro mizhnarodnu konferenciyu Balto Chornomors`ke spivrobitny`chtvo: do integrovanoyi Yevropy` XXI stolittya bez rozpodil`ny`x linij» [Elektronny`j resurs] // Rozporyadzhennya Prezy`denta Ukrayiny`. - 1998. - Rezhy`m dostupu do resursu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/589/98-%D1%80%D0%BF>.

4. Organizaciya oficijny`x ta robochy`x vizy`tiv Prezy`denta, Prem'yer-ministra, Ministra zakordonny`x sprav Ukrayiny`. // Galuzevy`j derzhavny`j arxiv Ministerstva zakordonny`x sprav Ukrayiny`. Posol`stvo Ukrayiny` v Respublici Bilorus`. – 2000. – S. 145.

5. Uryadova programa «Reformy` dlya proczvitannya», pry`jnyata 2000 r. i rozrahovana do 2007 r, vy`znachy`la osnovny`my` cilyamy` stvorennya osnovy` dlya chlenstva Ukrayiny` v YeS i formuvannya proyevropejs`koyi bil`shosti v suspil`stvi. –

Zovnishnya polity`ka Ukrayiny` – Chekalenko L.D.–3.2. – Rezhy`m dostupu: [...westudents.com.ua/glavy/51613-32-vropeyskiy-vibr-ukrani.html](http://westudents.com.ua/glavy/51613-32-vropeyskiy-vibr-ukrani.html).

6. Pro vnesennya zmin do deyaky`x zakoniv Ukrayiny` shhodo vidmovy` Ukrayiny` vid zdijsnennya polity`ky` pozablokovosti, 2015 r. //Vidomosti Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` (VVR). – 2015. – № 4. – st. 13. – Rezhy`m dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/go/35-19>.

7. Ukaz Prezy`denta Ukrayiny` «Pro Strategiyu stalogo rozvy`tku «Ukrayina - 2020». 12 sichnya 2015. № 5. Rezhy`m dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/go/5/2015>, www.kmu.gov.ua/document/248017544/R0213.doc.

8. Shepty`cz`ky`j A. Ostannij romanty`k? Prezy`dent Kachy`ns`ky`j ta Ukrayina: <https://www.unian.ua/world/345759-ostanniy-romantik-prezident-kachinskiy-ta-ukrajina.html> [Elektronny`j resurs] / Andzhej Shepty`cz`ky`j // UNIAN. – 2010. Rezhy`m dostupu do resursu: <https://www.unian.ua/world/345759-ostanniy-romantik-prezident-kachinskiy-ta-ukrajina.html>.

9. Safronova O. Intermarium Alliance – Will the idea become reality? Read more on UNIAN: <https://www.unian.info/politics/1110820-intermarium-alliance-will-the-idea-become-reality.html> [Elektronny`j resurs] / Safronova Olesia // UNIAN. 2015. Rezhy`m dostupu do resursu: <https://www.unian.info/politics/1110820-intermarium-alliance-will-the-idea-become-reality.html>.

10. Pro realizaciyu Deklaraciyi pro derzhavny`j suverenitet Ukrayiny` v sferi zovnishnix znosy`n [Elektronny`j resurs] // Vidomosti Verxovnoyi Rady` URSR. 1990. Rezhy`m dostupu do resursu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-12>.

11. Pro Osnovni napryamy` zovnishn`oyi polity`ky` Ukrayiny` [Elektronny`j resurs] // Zakonodavstvo Ukrayiny`. – 2010. – Rezhy`m dostupu do resursu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>.

12. Ugoda pro partnerstvo i spivrobitny`cztvo mizh Ukrainoyu i Yevropejs`ky`my` Spivtovary`stvamy` ta yix derzhavamy`-chlenamy` [Elektronny`j resurs] // Zakonodavstvo Ukrayiny`. – 2017. – Rezhy`m dostupu do resursu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012.

13. Pro zatverdzhennya Strategiyi integraciyi Ukrayiny` do Yevropejs`kogo Soyuzu [Elektronny`j resurs] // Zakonodavstvo Ukrayiny`. – 2015. – Rezhy`m dostupu do resursu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.

14. Pro Programu integraciyi Ukrayiny` do Yevropejs`kogo Soyuzu [Elektronny`j resurs] // Zakonodavstvo Ukrayiny`. – 2015. – Rezhy`m dostupu do resursu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072/2000>.

15. Zakon Ukrayiny` «Pro zasady` vnutrishn`oyi i zovnishn`oyi polity`ky`», 2010 r. //Vidomosti Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` (VVR). – 2010. – № 40. – st.527. – {Iz zminamy`, vneseny`my` zgidno iz Zakonamy` № 1170-VII vid 27.03.2014, VVR, 2014, № 22, st.816; № 35-VIII vid 23.12.2014, VVR, 2015, № 4, st.13. – Rezhy`m dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

16. Pro vnesennya zmin do deyaky`x zakoniv Ukrayiny` shhodo vidmovy` Ukrayiny` vid zdijsnennya polity`ky` pozablokovosti, 2015 r. //Vidomosti Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` (VVR). – 2015. – № 4. – st. 13. – Rezhy`m dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/go/35-19>.

17. Ugoda mizh Yevropejs`ky`m Spivtovary`stvom ta Ukrainoyu pro torgivlyu teksty`l`noyu produkciyeyu [Elektronny`j resurs] // Zakonodavstvo Ukrayiny`. – 2000. – Rezhy`m dostupu do resursu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_161.

18. Ugoda mizh Uryadom Ukrayiny` i Komisiyeyu Yevropejs`ky`x Spivtovary`stv pro stvorennya Kontaktnoyi grupy` po vugillyu i stali [Elektronny`j resurs] // Zakonodavstvo Ukrayiny`. – 1994. – Rezhy`m dostupu do resursu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_746.

19. Ugoda u formi obminu ly`stamy` mizh Yevropejs`ky`m Spivtovary`stvom ta Uryadom Ukrayiny` pro vstanovlennya sy`stemy` podvij perevirky` bez kil`kisny`x obmezhen` po vidnoshennyu do eksportu z Ukrayiny` do Yevropejs`ky`x spivtovary`stv deyaky`x stalely`varny`x vy`robiv [Elektronny`j resurs] // Zakonodavstvo Ukrayiny`. – 1997. – Rezhy`m dostupu do resursu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_164.

20. Pro implementaciyu Ugody` pro asociaciyu mizh Ukrayinoyu, z odniyeyi storony`, ta Yevropejs`ky`m Soyuzom, Yevropejs`ky`m Spivtovary`stvom z atomnoyi energiyi i yixnimy` derzhavamy`-chlenamy`, z inshoyi storony` [Elektronny`j resurs] // Zakonodavstvo Ukrayiny`. – 2014. – Rezhy`m dostupu do resursu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80/ed20140917>.

21. Ugoda pro spivrobitny`cztvo mizh Kabinetom Ministriv Ukrayiny` ta Yevropejs`ky`m spivtovary`stvom z atomnoyi energiyi v galuzi kerovanogo termoyadernogo sy`ntezu [Elektronny`j resurs] // Zakonodavstvo Ukrayiny`. – 2002. – Rezhy`m dostupu do resursu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_152.

22. Ugoda pro spivrobitny`cztvo mizh Kabinetom Ministriv Ukrayiny` ta Yevropejs`ky`m spivtovary`stvom z atomnoyi energiyi v galuzi yadernoyi bezpeky` [Elektronny`j resurs] // Zakonodavstvo Ukrayiny`. – 2002. – Rezhy`m dostupu do resursu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_151.

23. Tacis programme (2000-2006) [Elektronny`j resurs] // Summaries of EU Legislation. – 2007. – Rezhy`m dostupu do resursu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:r17003>.

24. Twinning [Elektronny`j resurs] // Centr adaptaciyi derzhavnoyi sluzhby` do standartiv YeS – Rezhy`m dostupu do resursu: <http://www.center.gov.ua/pro-tsentr/proekti/twinning>.

25. REGNUM. [Elektronny`j resurs] // Regnum. – 2006. – Rezhy`m dostupu do resursu: <https://regnum.ru/news/635051.html>.

26. Sxidne partnerstvo [Elektronny`j resurs] // Uryadovy`j portal – Rezhy`m dostupu do resursu: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/evropejska-integraciya/shidne-partnerstvo>.

27. Javier S. Secure Europe in a better world [Elektronny`j resurs] / Solana Javier // European Council, Thessaloniki. – 2003. – Rezhy`m dostupu: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/discours/79082.pdf.

28. Kopijka V. V. Yevropejs`ky`j vy`bir Ukrayiny` ta Yevropejs`ka polity`ka susidstva / V. V. Kopijka // Aktual`ni problemy` mizhnarodny`x vidnosy`n / V. V. Kopijka. – Ky`yiv, 2006. – S. 19–20.
29. Cherkas`ky`j I. V. Finansove spivrobotny`cztvo Ukrayiny` z Yevropejs`ky`m Soyuzom / I. V. Cherkas`ky`j. – Ky`yiv: Nauk. svit, 2001. – 76 s.
30. Albright D. Ukraine and European Security / D. Albright, S. Appatov. – London, 1999. – 277 c. – (Macmillan Press LTD).